

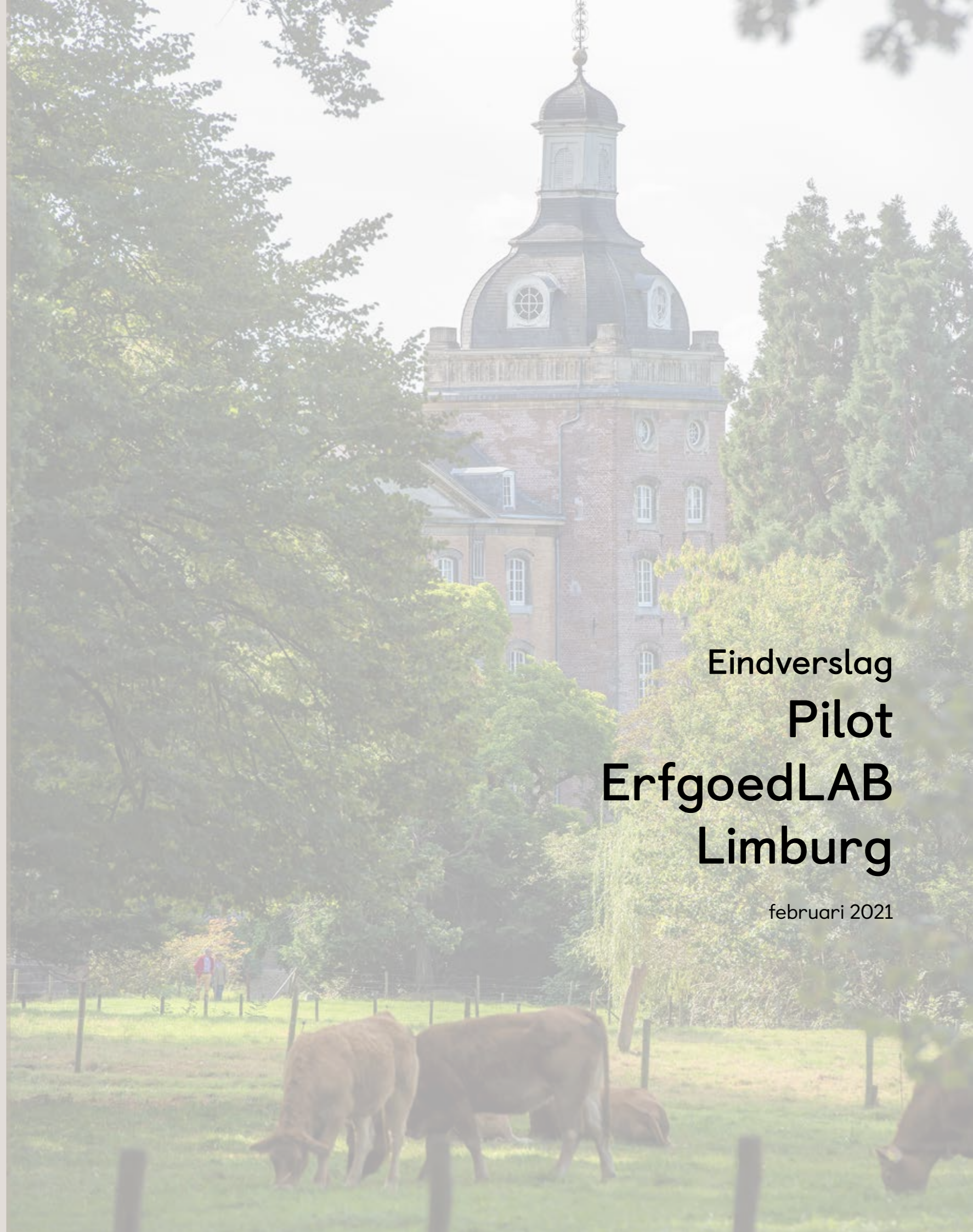
provincie limburg

VULLINGS DE MOOR

Eindverslag
Pilot
ErfgoedLAB
Limburg

februari 2021

Eindverslag

Pilot ErfgoedLAB Limburg

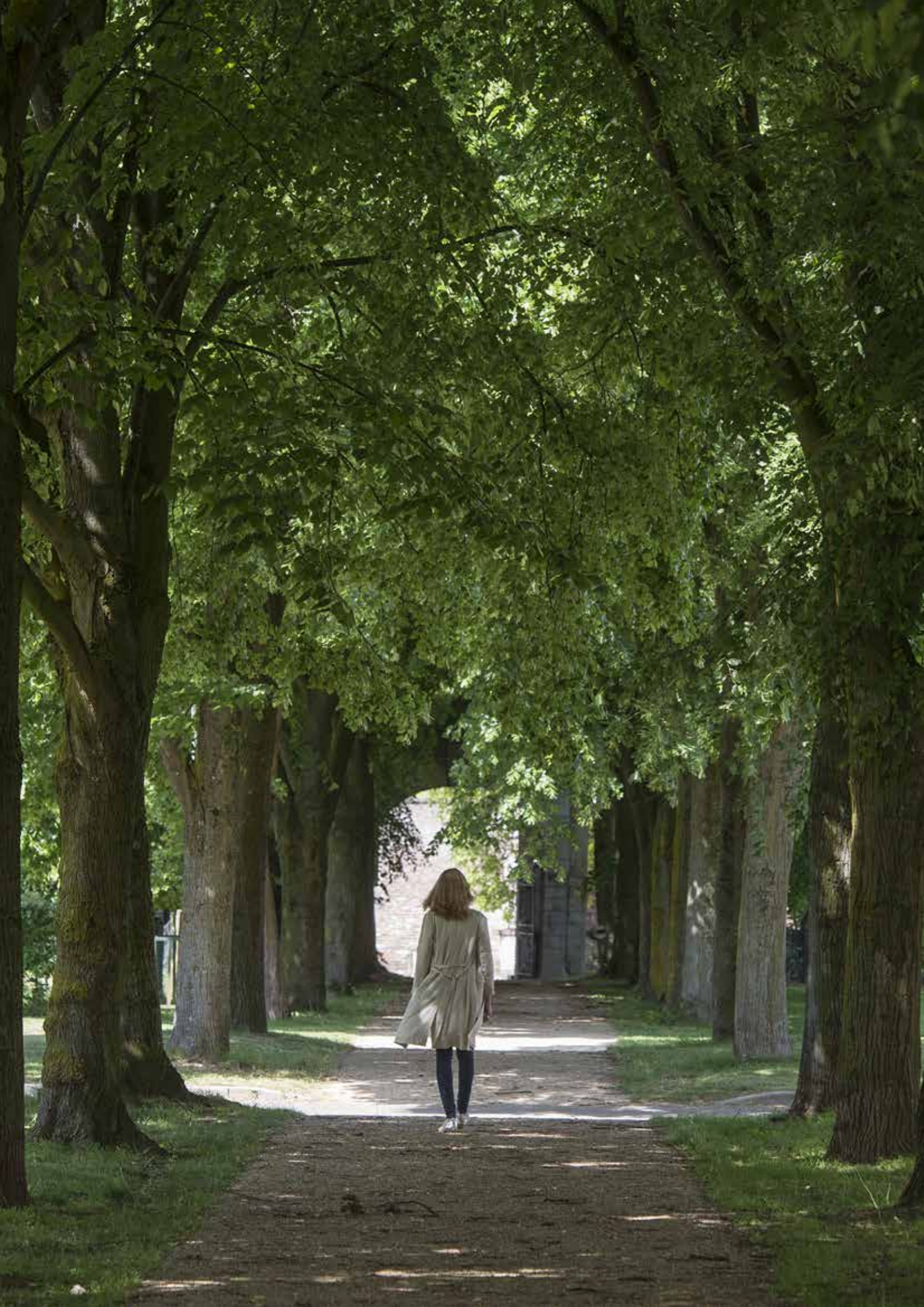
In opdracht van Provincie Limburg.

Lotte de Moor, Vullings de Moor architecten.

februari 2021

Inhoud

1. Pilot ErfgoedLAB Limburg	3
1.1 Aanleiding 'erfgoedensembles in Zuid-Limburg'	
1.2 Beleidsprogramma Monumenten	
1.3 Doelstelling ErfgoedLAB en opdracht pilotjaar	
2. De methodiek van het ErfgoedLAB	5
2.1 De ensemble gedachte centraal stellen	
2.2 Vergelijkbare initiatieven voor stimulering herbestemming	
2.3 De 'Levend lab' aanpak	
2.4 Het expertteam	
3. Casussen pilotjaar	10
3.1 De complexiteit van vraagstellingen	
3.2 Kasteel Neubourg	
3.3 Huberdenhof, Well	
3.4 Landgoed Amsterrade	
4. De organisatie van het ErfgoedLAB 2021-2023	18
4.1 Entiteit en Kernteam	
4.2 Externe projectleider	
4.3 Kerntaken ErfgoedLAB	
Kerntaak 1: ondersteuning bij versnellen herbestemming.	
Kerntaak 2: delen van kennis en ervaring met het werkveld.	
Kerntaak 3: bij elkaar brengen van eigenaren, initiatiefnemers.	
4.4 Budget	
5. Conclusie en aanbevelingen	26
5.1 Conclusie methodiek	
5.2 Corona	
5.3 Aanbevelingen	
Bijlagen	30
Bijlage 1: Instrumentenkoffer ErfgoedLAB	
Bijlage 2: Betrokken experts bij casussen in pilotjaar	

1. Pilot ErfgoedLAB Limburg

1.1 Aanleiding 'erfgoedensembles in Zuid-Limburg'

Het initiatief voor de start van een pilotjaar van het ErfgoedLAB Limburg is voortgekomen uit het project 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' dat in 2019 werd opgeleverd door het Gelders Genootschap. In het verslag van dit project wordt het belang van een ensemble gerichte benadering bij een duurzame (her)bestemming van monumentaal erfgoed in Limburg benadrukt:

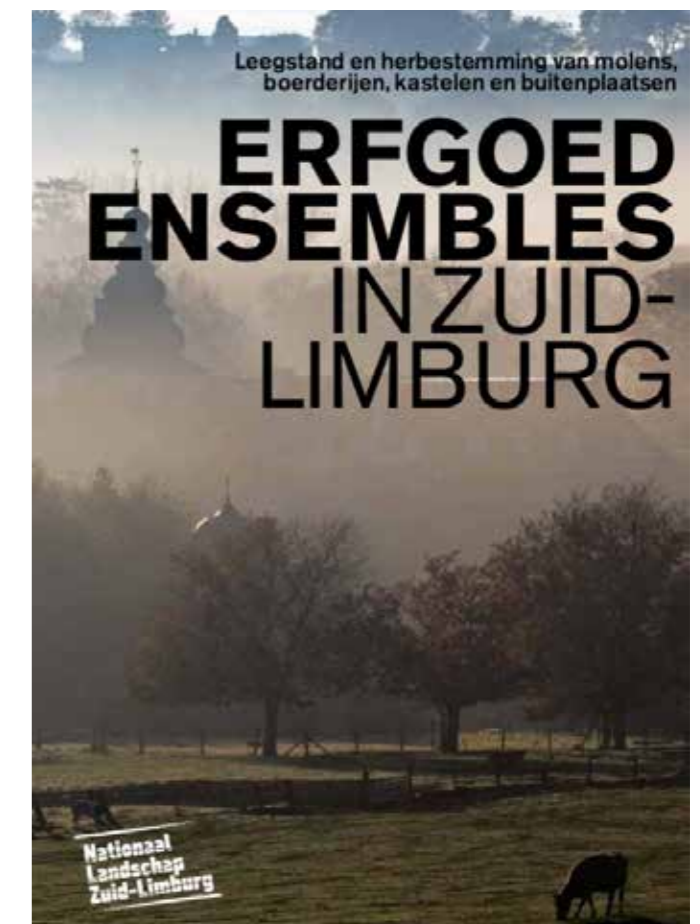
'In Nationaal Landschap Zuid-Limburg ligt het aantal monumenten per 1000 inwoners ver boven het landelijke gemiddelde. Samen met de bijhorende omgeving (ensemble) bepalen deze in belangrijke mate onze ruimtelijke en maatschappelijke identiteit. Zuid-Limburg zou zonder haar watermolens, carréboerderijen, vakwerkhuisen en kastelen niet hetzelfde zijn. Verval van deze erfgoedensembles als gevolg van leegstand kan grote invloed hebben op de kwaliteit van het Zuid-Limburgse landschap.'

Om leegstand van deze erfgoedensembles in de toekomst te voorkomen, zijn door het Gelders Genootschap een vijftal aanbevelingen gedaan:

1. Pas de gebiedsgerichte werkwijzer 'herbestemming Erfgoedensembles' toe.
2. Bundel, ontwikkel en deel kennis over erfgoedensembles.
3. Geef erfgoedensembles ruimtelijke en maatschappelijke status.
4. Overheid neem de regie.
5. Zet een ErfgoedLAB Limburg op. *'Het voorkomen en oplossen van leegstand en het succesvol herbestemmen van erfgoedensembles is een complexe opgave. Een regionaal of provinciaal team van experts, zoals een ErfgoedLAB Limburg, kan daarbij hulp bieden. Het zorgt voor een regionale binding en overzicht. Een multidisciplinair expertteam kan overheden, eigenaren, initiatiefnemers en marktpartijen door middel van een advies en de inzet van hun netwerk helpen bij het proces van herbestemming.'*

(In de rapportage 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' van het Gelders Genootschap, 2019, worden deze aanbevelingen toegelicht.)

De Provincie Limburg heeft het advies van het project 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' om een ErfgoedLAB op te richten opgevolgd door in oktober 2019 bureau Vullings de Moor de opdracht te verlenen hiervoor een pilot op te starten.

Omslag rapport 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg', 2019 Gelders Genootschap. In dit rapport werd geadviseerd een ErfgoedLAB in Limburg op te richten.

2. De methodiek van het ErfgoedLAB

In dit hoofdstuk lichten we het onderzoek naar een methodiek voor de casusbehandeling in het ErfgoedLAB toe. We starten met een samenvatting van de 'ensemble gedachte', die het uitgangspunt vormt voor de resultaten binnen het ErfgoedLAB. Daarna beschrijven we vergelijkbare initiatieven voor stimulering van herbestemming, de gekozen aanpak van het 'Levend lab' en het werken met een expertteam.

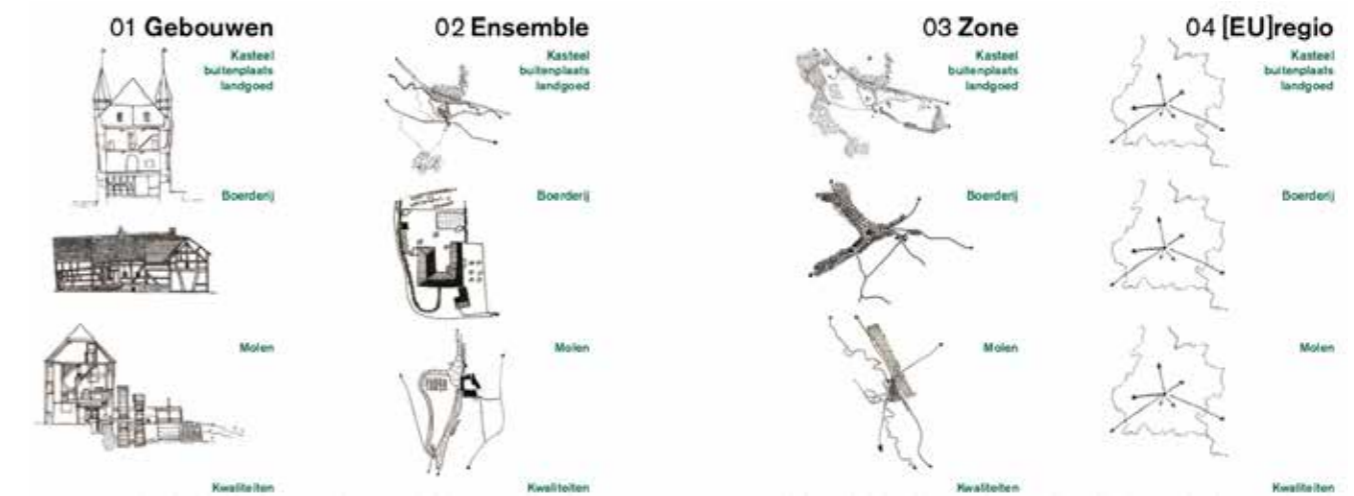
2.1 De ensemble gedachte centraal stellen

De overkoepelende doelstelling van het ErfgoedLAB is het behoud en herbestemming van erfgoedensembles. In het verslag van het project 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' wordt een erfgoedensemble als volgt omschreven: *'Functioneel samenhangende ruimtelijke eenheden met een gedeelde geschiedenis. Dit zijn: de boerderij met bijgebouwen, erf, boomgaard, tuin en landerijen; de molen met molenaarsgebouw, waterloop, erf, boomgaard en molenbiotoop; het kasteel/landhuis met bijgebouwen, tuin, park, bossen, landerijen, visvijvers en boomgaarden. Daarbij gaat het niet alleen om een fysiek, ruimtelijk ensemble, maar ook om de functionele samenhang tussen de objecten.'*

De samenhang van de groene, het gebouwde maar ook het immaterieel erfgoed van een ensemble is bepalend voor de ruimtelijke en maatschappelijke identiteit van onze provincie. Het is dan ook van belang om bij iedere opgave binnen het ErfgoedLAB deze samenhang niet

uit het oog te verliezen en hierbij te kijken naar hoe de verschillende eenheden elkaar kunnen versterken en aanvullen in een (her)bestemming. Ook als niet alle onderdelen van het ensemble primair onderdeel zijn van de opgave.

Om dit te waarborgen werkt het ErfgoedLAB tijdens de casusbehandelingen met de werkwijzer herbestemming erfgoedensembles. Deze werkwijzer is terug te vinden in het rapport van het Gelders Genootschap; 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg'. Het onderschrijft het belang om iedere casus op vier schaalniveaus te aanschouwen: 1 gebouwen, 2 erfgoedensembles, 3 landschappelijke zone en 4 regio. Zo waarborgen we dat we niet uit het oog verliezen dat de individuele casus en het belang van het behoud hiervan onderdeel is van de bredere doelstelling; het behoud van de kwaliteit van het Limburgse landschap.

Afbeelding uit het rapport Erfgoed ensembles in Zuid-Limburg, Gelders Genootschap.

1.2 Beleidsprogramma Monumenten

Het implementeren van een ErfgoedLAB is één van de opgaven in het provinciaal beleidsprogramma 2020-2023 'Monumenten behouden, benutten en beleven'. Om het voortbestaan van erfgoed en zo ook de kwaliteit van ons landschap te behouden en versterken, wil de Provincie middels een ErfgoedLAB expertise aanbieden aan eigenaren van erfgoed. Het ErfgoedLAB is aanvullend op de provinciale instrumenten voor de instandhouding van monumenten. Na het pilotjaar beoogt de Provincie dit instrument te gebruiken voor complexe herbestemmingstrajecten tot en met 2023, zijnde het laatste jaar van het huidige beleidsprogramma.

1.3 Doelstelling ErfgoedLAB en opdracht pilotjaar

De generieke doelstelling voor het ErfgoedLAB Limburg is, om met behulp van een multidisciplinair expertteam, de problematiek die duurzame (her)bestemming van Limburgse erfgoedensembles belemmert, versneld op te lossen. Centraal hierbij staat de vraag 'Wat heeft een casus nodig om versneld herbestemd te worden?'. Het genoemde onderzoek 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' levert een werkwijze voor die herbestemming van erfgoedensembles.

In de opdracht 'pilot ErfgoedLAB' van de Provincie Limburg aan bureau Vullings de Moor is gevraagd, - uitgaande van die generieke doelstelling - de volgende punten uit te werken:

1. Methodiek: het onderzoek heeft zich grotendeels geconcentreerd op het kiezen van de juiste methodiek voor de casusbehandeling. Het aanbieden van expertise ten behoeve van het versnellen van problematiek rondom erfgoedensembles is de kern van de ErfgoedLAB methodiek. Onze ervaringen met de methodiek, die ook van belang zijn voor de uitrol in 2021-2023, hebben we beschreven in conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk vijf).

In hoofdstuk twee zullen we de resultaten van dit onderdeel van de opdracht verder toelichten.

2. Casusbegeleiding: het begeleiden van de drie erfgoedensembles met een duurzame (her)bestemmingsopgave: Landgoed Amstenrade, Kasteel Neubourg te Gulpen en de Huberdenhof in Well.

In hoofdstuk drie zullen we de resultaten van het ErfgoedLAB per casus toelichten.

3. Organisatievorm: het uitbrengen van een advies over de organisatievorm voor het ErfgoedLAB 2021-2013. Onderdelen van dit advies zijn onder andere; in te zetten instrumenten en erfgoedexperts, budgetverdeling en het organiseren van kennisoverdracht.

Aan de hand van de ervaringen in de casussen hebben we de geadviseerde organisatievorm voor het ErfgoedLAB (zie hoofdstuk vier) gedurende het pilotjaar kunnen testen en verfijnen.

De initiële looptijd van de pilot ErfgoedLAB was van oktober 2019 tot eind 2020. Door de corona maatregelen in 2020 hebben vooral de expertbijeenkomsten (en daarmee de daaruit voortvloeiende adviezen) vertraging opgelopen. De opdracht is hierdoor verlengd tot 31 maart 2021.

2.2 Vergelijkbare initiatieven voor stimulering herbestemming

In de verkenning naar de organisatiestructuur van het ErfgoedLAB Limburg, bracht Vullings de Moor onder andere een bezoek aan vier vergelijkbare initiatieven; ErfgoedLab Brabant, het Utrechtse Erfgoed Expert Team, Maastricht-LAB en het project Vitaliteit verblijfsrecreatie Limburg. Alle vier maken ze gebruik van de inzet van (multidisciplinaire) expertise om tot duurzame ontwikkeling te komen. De gekozen organisatiestructuur en methodiek kent echter kleine nuances in de rol van de projectleider, de wijze van inzet van expertise en het al dan niet toekennen van vouchers voor het inhuren van deskundigheid.

Het ErfgoedLab Brabant is een initiatief van de Provincie Brabant en wordt geleid door een externe directeur. Brabantse erfgoedeigenaren kunnen terecht bij een 'versnellingskamer', hier leggen ze de problematiek van herbestemming voor en krijgen van een expertteam een advies van hoe ze het proces kunnen inzetten. Ze kunnen daarnaast drie keer een voucher van 5.000 euro ontvangen voor het inhuren van deskundigheid om de geadviseerde processtappen mee te in te vullen.

Het Utrechts Erfgoed Expert Team is een initiatief van de Provincie Utrecht. Het Team bestaat uit een interne projectleider en twintig erfgoed experts met een nul-uren contract bij de Provincie. Per casus wordt een team van circa zes experts samengesteld, een van de teamleden fungeert als casus-manager. Tijdens een expertmeeting wordt de problematiek vanuit de verschillende expertise besproken en wordt een integraal voortgangsadvies uitgebracht aan de belanghebbenden.

Maastricht-LAB is een initiatief van de Gemeente Maastricht. Het Maastricht-LAB is een co-creatie ontwikkelplatform, waarbij de zoektocht naar nieuwe vormen van stadsontwikkeling centraal staat. Ze maken hierbij gebruik van een multidisciplinaire denktank. De kern wordt gevormd door twee projectleiders, één van de gemeente en één externe (ondernemer).

Vitaliteit verblijfsrecreatie is een project van de Provincie Limburg, waarbij een externe projectleider onderzoek deed naar de vitaliteit van campings en vakantieparken in Limburg. Per park onderzocht de projectleider de vitaliteit van de onderneming. Zaken als bezettingsgraad, omzet en het onderscheidende vermogen kwamen hierbij aan bod. De resultaten van het onderzoek leidden tot een advies om de vitaliteit van het park mee te vergroten. Voor de vervolgstappen kon de eigenaar gebruik maken van een voucher om experts een opdracht te verlenen.

Tijdens het pilotjaar hebben we vanuit de ervaringen van de casusbehandelingen, maar ook aan de hand van gesprekken met erfgoedexperts en organisaties, de aanpak van bovenstaande 'collega' initiatieven toegesneden op de context van de Limburgse erfgoedensembles. In de paragrafen van hoofdstuk drie lichten we de gekozen aanpak verder toe.

Rechts: Foto 'levend lab' aanpak van het Erfgoed Expert Team Utrecht, bij Castellum Fectio. 8 juni 2020

2.3 De methodiek: de 'levend lab' aanpak

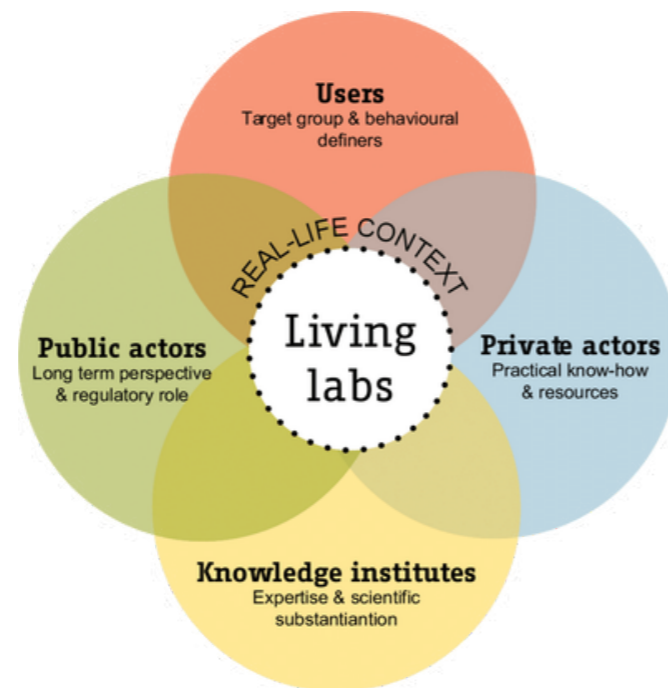
Tijdens het pilotjaar hebben veel gesprekken plaatsgevonden met eigenaren, erfgoedexperts, organisaties en gemeenten. Hieruit kwam naar voren dat de opgave voor behoud van erfgoedensembles veelzijdig en complex is. De zoektocht naar een passende en duurzame bestemming is niet makkelijk in de huidige samenleving waarbij Limburg in veel regio's kampt met krimp, de huizenmarkt verzadigd is. Daarnaast staat de samenleving voor een grote klimaatopgave.

Om haar doelstellingen waar te maken beschikt het ErfgoedLAB niet over uniforme oplossingen, maar zal zij moeten zoeken naar innovatieve modellen om bij te dragen aan het behoud van de ensembles op de verschillende schaalniveaus (monument, ensemble, zone en regio).

In de pilot is gekozen voor de methode van het 'levend lab'. Deze methodiek houdt in dat binnen de omkaderde ruimte van erfgoedensembles in Limburg verschillende partijen samenwerken aan innovatieve en kansrijke oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. De maatschappelijke opgave is daarbij het erfgoed een nieuwe toekomst te geven met behoud van monumentale en landschappelijke waarden. Om tot oplossingen te komen is het van belang dat het onderzoek zich bevindt in een 'real-life' omgeving en dat alle gebruikers, regelgevende instanties en maatschappelijke organisaties betrokken zijn bij het proces.

We hebben in dit jaar ondervonden dat het multidisciplinair samenwerken van zowel experts als belanghebbende en overheden een wijze is om versneld tot nieuwe modellen te komen bij de verschillende herbestemmingsopgaven.

In het volgende hoofdstuk, de organisatie van het ErfgoedLAB, geven we het 'levend lab' een praktische en werkbare vorm.

Model 'levend lab' methode.
Bron: Van Bueren & Steen (2017)

2.4 Het expertteam

Erfgoed Expert Team Utrecht heeft mooie resultaten geboekt met expertmeetings op locatie, waarbij in een relatief korte tijdspanne de diversiteit van expertise nieuwe invalshoeken genereert voor het oplossen van de problematiek van het betreffende erfgoed. Ons advies voor de wijze waarop je zo'n expertteam kan inzetten binnen ErfgoedLAB Limburg komt nauw overeen met de Utrechtse aanpak en deze beschrijven we hieronder.

Toegesneden op de problematiek van een nieuwe casus, wordt een team van circa acht personen samengesteld. Het team bestaat uit belanghebbenden, een reeds betrokken adviseur bij het ensemble, eventuele betrokken gemeentelijke en/of provinciale ambtenaren, aangevuld met multidisciplinaire erfgoedexperts als; landschapsarchitecten, architecten, bouwhistorici, ondernemers, adviseurs Leisure, (fiscaal) juristen, rentmeesters, conceptdenkers en deskundigen ten aanzien van exploitatie.

Eén van de teamleden wordt aangesteld als casusmanager. Hij/zij vormt het aanspreekpunt voor de deelnemende experts in een casus en is verantwoordelijk voor het opstellen van het eindadvies. Bij aanvang van deelname aan de casus wordt een vast bedrag afgesproken voor de adviserende rol van de expert. Na afloop van de casusbehandeling factureert de expert aan de casusmanager die het werkbudget beheert.

Bij het aantrekken van deskundigheid die langdurig van belang is voor het ensemble, zoals een renovatie architect, adviseren wij de keuze en de opdrachtverstrekking te leggen bij de eigenaar. Op deze wijze ontstaat een duurzame relatie tussen

eigenaar en expert wat het behoud van het ensemble ten goede komt.

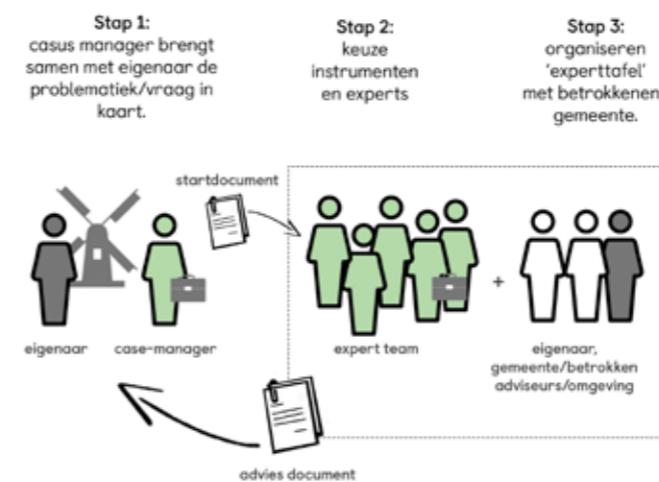
Een belangrijk criterium voor het betrekken van expertise in een casus is, met name als gekozen wordt voor het instrument van een experttafel, dat een expert betreft die zich gedurende de hele looptijd vanuit zijn of haar eigen expertise aan de casus verbindt. De dynamiek van een multidisciplinair team is gebaat bij continuïteit in de deelname van de betrokken experts.

Hetzelfde geldt voor de casusteams waarbij terreinbeherende organisaties en erfgoedpartners deelgenoot zijn. Te denken valt hierbij aan organisaties als Limburgs Landschap, Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer, het waterschap, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en gemeenten.

Het verdient de voorkeur dat van deze deelnemende partijen, één aanspreekpunt deel neemt aan het casusteam.

Op één aspect wijken we af van de Utrechtse aanpak; het expertteam wordt niet samengesteld uit een vast team erfgoedexperts, die een overeenkomst hebben met het ErfgoedLAB. We hebben hiervoor drie redenen:

1. Om te voorkomen dat kennis van de eventueel reeds betrokken experts bij een ensemble verloren gaat, zal bij het samenstellen van het team de eventueel aanwezige expertise als basis dienen.
2. De problematiek rondom de ensembles is zeer divers en kan per regio binnen Limburg verschillen. We willen daarom de mogelijkheid houden om specifiek toegesneden expertise in te kunnen huren.
3. Een 'gesloten' expertteam vormt mogelijk oneerlijke concurrentie binnen het erfgoedwerkveld.

Schema van casus behandeling met een expertteam.

3. Casussen pilotjaar

3.1 De complexiteit van vraagstellingen

Tijdens de behandeling van de drie casussen in het pilotjaar hebben we ervaren dat - door de complexiteit van de problematiek rond de ensembles - het inzetten van een multidisciplinair overleg niet altijd meteen haalbaar is. In veel situaties zal de casusmanager, voorbereidend op het multidisciplinaire overleg, eerst onderzoeken laten uitvoeren en/of met kleine teams deelopgaven aanpakken. Tijdens een bijeenkomst met het voltallig expertteam zullen de resultaten worden gepresenteerd en zal integraal naar de problematiek worden gekeken.

Er kan een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen twee type casussen:

A. Casus met concrete en begrensde vraagstelling en of problematiek.

Na de kennismaking met de eigenaar/belanghebbenden kan snel een plan van aanpak worden opgesteld, waarbij gekozen wordt voor de toe te passen instrumenten en de betrokken experts.

B. Casus met complexiteit in omvang en problematiek.

Tijdens de kennismaking met eigenaren/belanghebbenden en gemeente, blijkt niet direct een concrete vraagstelling. De problematiek omtrent het ensemble bevindt zich op veel verschillende samenhangende niveaus. Het voortraject in deze casussen bestaat uit meerdere gesprekken met eigenaar, gemeente en reeds betrokken adviseurs om een overzicht te creëren en een plan van aanpak op te stellen. Er kan, afhankelijk van de problematiek, gekozen worden om verschillende instrumenten parallel te laten lopen aan elkaar.

Tijdens het pilotjaar van het ErfgoedLAB hebben we drie casussen behandeld. Waarvan één geclassificeerd kan worden als een casus Type A. De problematiek van de Huberdenhof in Well was concreet; welke functie is kansrijk voor een herbestemming van de hoeve? De overige twee casussen zouden we kunnen classificeren als casus type B. De casussen Kasteel Neubourg en Landgoed Amstenrade zijn complex in omvang en problematiek.

Vanwege privacy is de toelichting op de ingezette instrumenten en behaalde resultaten van de casussen niet opgenomen in dit online document.

Rechts: Foto bijeenkomst erfgoed participatielab. Kasteel Amstenrade, oktober 2020.

4. De organisatie van het ErfgoedLAB 2021-2023

In dit hoofdstuk vatten we de belangrijkste onderdelen van het advies naar de organisatie van het ErfgoedLAB 2021-2023 samen en onderbouwen we de gemaakte keuzes vanuit ervaringen die opgedaan zijn tijdens het pilotjaar.

4.1 Entiteit en kernteam

Geen eigen entiteit

Om een vrije en experimentele aanpak middels de 'levend lab' methodiek te waarborgen, krijgt het ErfgoedLAB geen eigen juridische entiteit. Het LAB kan hierdoor sneller inspelen op (nieuwe) ontwikkelingen gaandeweg het traject en hierin flexibel en onafhankelijk opereren. Het is een project van de Provincie Limburg, dat wordt begeleid door een externe projectleider waarbij externe expertise kan worden ingehuurd. Experts worden geen vast onderdeel van het LAB, maar worden voor die casussen ingezet waar hun expertise nodig is.

Kernteam

Het ErfgoedLAB wordt bestuurd door een kernteam, dat bestaat uit twee personen: een externe projectleider vanuit het werkveld (deze vertegenwoordigt het gedachtengoed en de doelstellingen ten aanzien van erfgoedensembles) én een aanspreekpunt binnen de Provincie Limburg (deze vertegenwoordigt de beleidsmatige kant).

4.2 Externe projectleider

De projectleider vormt het 'gezicht' van het LAB. Hij of zij vertegenwoordigt de algemene doelstelling van het ErfgoedLAB en toetst hieraan alle ingezette trajecten van het lab. De opgedane kennis tijdens het behandelen van casussen worden door de projectleider gemonitord en tijdens bijeenkomsten gedeeld met belanghebbenden en geïnteresseerden.

Wij adviseren om voor het ErfgoedLAB een externe projectleider aan te stellen. Ervaringen binnen ErfgoedLab Brabant, maar ook het project Vitaliteit verblijfsrecreatie Limburg, wijzen uit dat de onafhankelijke positie van de externe projectleider een positieve uitwerking heeft op het proces. Ensembles zijn veelal in particulier bezit, vaak al generaties lang. Het begeleiden bij actuele (leegstand) problematiek vraagt veel vertrouwen van de eigenaar, die onder andere familiale verhoudingen en de financiële situatie moet prijsgeven. Een gesprekspartner die geen beleidsfunctie bekleedt, kan vanwege zijn/haar de onafhankelijke positie bijdragen bij aan een open gesprek.

Tijdens het pilotjaar hebben wij tevens ervaren dat de onafhankelijke positie van het ErfgoedLAB verbindend werkt. Dit wees zich uit op twee niveaus: binnen het herbestemmingsproces van de casussen en binnen het bredere erfgoedveld.

Vertegenwoordiger van het erfgoed

De projectleider functioneert vanuit een persoonlijke kennisbijdrage en heeft geen achterliggend bedrijfsbelang. De projectleider functioneert niet als opdrachtnemer in relatie tot de eigenaar. Dat maakt het leggen van bruggen tussen betrokken partijen als de gemeente, Waterschap en/of omwonenden, gemakkelijker. De projectleider en/of casusmanager vertegenwoordigt in het gesprek namelijk het erfgoedensemble zonder een eigen belang. Hij of zij is hierdoor in staat de belangen van alle betrokken partijen bij het ensemble te verbinden en zo mogelijk

verstoorde relaties te herstellen.

Deze belangeloze positie maakt het ook mogelijk om de ensemble gedachte tijdens het gesprek te blijven vertegenwoordigen. De projectleider en casusmanager kunnen los van gewenste ontwikkeling(en) attenderen op de samenhang op vier schaalniveaus zoals deze ook staan omschreven in de werkwijzer van 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' opgesteld door het Gelders Genootschap. Hiermee kunnen ze duurzame verbindingen leggen tussen eigenaar, ontwikkeling, beleid en landschap.

Provincie als gelijkwaardige gesprekspartner

De casusbehandelingen in het pilotjaar hebben tevens uitgewezen dat de leiding van een externe projectleider (tevens casusmanager tijdens het pilotjaar) het mogelijk maakt dat de Provincie tijdens de expertmeetings als één van de gesprekspartners aanschuift. Hiermee wordt voorkomen dat de input van de adviseur van de Provincie verkeerde verwachtingen schept in de voortgang van het proces en/of medewerking aan de beleidsmatige zijde van de herbestemming en/of subsidietoekenning.

Verbinding tussen bestaande erfgoedpartners

Op het gebied van Erfgoed is er in de Provincie Limburg een aantal bestaande organisaties en netwerken werkzaam. Tijdens het pilotjaar is contact gelegd met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), de Erfgoed Coöperatie Limburg (CEL) en het Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie (SAM). Het stimuleren van herbestemming is besproken met deze organisaties. Daarbij is geconcludeerd dat het ErfgoedLAB als instrument de verbinding kan leggen tussen de praktijk van herbestemming en de erfgoedkennis en beleidstoepassing van deze organisaties. Er zijn afspraken gemaakt om vanuit het ErfgoedLAB de erfgoedpartners op de hoogte te brengen van, de actuele stand van zaken en voorgenomen ontwikkelingen binnen de casussen, zodat vroeg in de planontwikkeling kan worden samengewerkt.

De partners zullen op hun beurt het ErfgoedLAB op de hoogte brengen van ensembles die gebaat zouden zijn bij de labaanpak. Tevens zullen de partners thema's onder de aandacht brengen die mogelijk binnen het ErfgoedLAB uitgewerkt kunnen worden tot innovatie.

4.3 Kerntaken ErfgoedLAB

Om deze doelstelling van het ErfgoedLAB (zie hoofdstuk 1) te realiseren onderscheiden we drie kerntaken voor het ErfgoedLAB:

1. De Ondersteuning bij het versnellen van de duurzame herbestemming van erfgoedensembles.
2. Het delen van kennis en ervaring met het werkveld.
3. Het bij elkaar brengen van eigenaren, initiatiefnemers (vraag en aanbod).

Het zwaartepunt van de kerntaken van het ErfgoedLAB ligt bij het ondersteunen van het versnellen van de (her)bestemming van erfgoedensembles. Het ErfgoedLAB biedt deze ondersteuning door het aanbieden van expertise middels de 'levend lab' methodiek.

Kerntaak 1: De ondersteuning bij versnellen van de duurzame herbestemming van erfgoedensembles.

Casus begeleiding

Erfgoedensembles kampen met uiteenlopende problematiek die een mogelijke bedreiging vormt voor het behoud en voortbestaan van zowel het gebouwde, culturele als groene erfgoed dat ze rijk zijn. Dit kan om duidelijk omkaderde problematiek gaan, te denken aan het gebrek van accurate bouwhistorische waardestellingen of een wijziging van het bestemmingsplan.

Maar het kan ook om emotioneel / sociale aspecten gaan die ten grondslag liggen aan een vastgelopen proces, zoals een conflict tussen erfgenamen of een verstoorde relatie met omwonenden of gemeenten. Gezien de omvang van erfgoedensembles betreft het veelal een combinatie van opgaven.

Na de eerste kennismaking met de eigenaar of betrokkenen van een ensemble, stelt de projectleider samen met een casusmanager een plan van aanpak op, waarin eventueel deelopgaven en kanshebbende instrumenten worden benoemd.

Voor de begeleiding van de casus wordt per casus – afhankelijk van de complexiteit van de problematiek – een vast bedrag (en aantal uren) vastgesteld voor de begeleiding van de casusmanager én een werkbudget voor het inhuren van expertise. Dit werkbudget kan worden ingezet voor het laten opstellen van onderzoek en rapportage. Dat is nodig om het proces te versnellen of voor het inhuren van experts die adviseren in het proces. De verschillende instrumenten waaruit gekozen kan worden, staan verder toegelicht in bijlage 2.

De casusmanager levert binnen de casus minimaal twee producten op:

- Een startdocument waarin de problematiek en/of vraagstelling wordt onderbouwd met relevante achtergrondinformatie die overige experts nodig hebben om te adviseren.
- Een eindadvies (of meerdere deeladviezen bij een complexere casus) aan eigenaar/belanghebbenden/gemeente/provincie.

Werkbudget per casus

Voor het inhuren van expertise en/of het inzetten van instrumenten adviseren wij om de casusmanager de beschikking te geven over een werkbudget in plaats van het toekennen van vouchers aan de erfgoedeigenaren, zoals deze werd aangedragen in de opdracht en ook wordt gehanteerd door

Erfgoedlab Brabant.

Het advies voor een werkbudget per casus, in plaats van een kleine subsidie voor onderdelen in het herbestemmingsproces, is driedelig:

1. We voorkomen dat identieke problemen meerdere keren worden onderzocht door verschillende adviseurs. Denk hierbij bijvoorbeeld aan problematiek rondom molenbiotopen.
2. Doordat het ErfgoedLAB zelf expertise inkoop, is het mogelijk de ontwikkelde innovaties goed te monitoren. Op deze wijze bouwt de 'kennisbank' van het lab op en kan de kennis worden gedeeld met het bredere erfgoedveld.
3. De ervaring heeft geleerd dat de multidisciplinaire aanpak (een bijeenkomst met alle experts) zowel binnen een beperkt budget als tijdsbestek goede resultaten behaalt. Tevens is het goed voor de continuïteit van een expertteam als het ErfgoedLAB de financiële afhandeling in relatie tot de experts voor zijn rekening neemt.

Deelname ErfgoedLAB: op uitnodiging

Om de beschikbare expertise binnen het ErfgoedLAB zo doeltreffend mogelijk in te zetten adviseren wij te kiezen voor deelname op uitnodiging. In samenwerking met erfgoedpartners, waaronder het Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie en erfgoedambtenaren van de Limburgse gemeenten, zal ieder jaar in kaart worden gebracht welke erfgoedensembles kampen met herbestemmings- of voortzettingproblematiek. Deze lijst van potentiële ErfgoedLAB projecten wordt door het kernteam van het ErfgoedLAB bekeken en aan de hand van onderstaande criteria wordt een keuze gemaakt in welke ensembles in aanmerking komen om als casus behandeld te worden in het lab. Het beschikbare budget van de Provincie Limburg bepaalt de hoeveelheid casussen die kunnen deelnemen per jaar (zie voor nadere toelichting in de paragraaf werkbudget).

Voordelen van het werken op uitnodiging

- Er hoeft geen kader omschreven te worden voor toekenning of afwijzing van casussen, waardoor er meer ruimte blijft voor het experimentele karakter van het ErfgoedLAB. Juist de casussen die zich in het grijze gebied van de problematiek begeven zijn het meeste gebaat bij de aanpak van het LAB.
- Door het informeren van de erfgoedpartners komen ook de casussen aan het licht die wellicht nog niet worden ondersteund door adviseurs. Het zijn juist deze casussen die het meest gebaat zijn bij de expertise en beschikbare werkbudgetten van het ErfgoedLAB om zodoende eventuele leegstand in de toekomst te voorkomen.
- Er kan rekening worden gehouden met een evenredige spreiding van casussen in de drie regio's

van de Provincie.

De criteria voor deelname

- Het betreft een rijks- of gemeentelijk monumentaal ensemble in de Provincie Limburg, of een onderdeel van een (voormalig) historisch ensemble. Hierbij kan gedacht worden aan buitenplaatsen, kastelen, hoeves, kloosters en molens.
- Er is een problematiek ten aanzien van (dreigende) leegstand, voortzetting van de oorspronkelijke functie of het tot stand brengen van een nieuwe functie.
- In de vraagstelling wordt het functioneren van het (oorspronkelijke) ensemble als geheel als uitgangspunt genomen (gebouwen, landschappelijke context, groen erfgoed).
- Eigenaar en/of belanghebbende moeten toestemmen met deelname en bereid zijn om mee te werken binnen het expertteam.
- De problematiek is uniek voor het ensemble. Bij het herkennen van soortgelijke problematiek bij meerdere ensembles op de lijst, kan er gekozen worden om deze problematiek als overkoepelend thema in een casus of atelier te behandelen. Te denken valt aan het vastleggen van molenbiotopen in omgevingsvisies.

Keuze voor deelname

Naar verwachting zullen meer casussen op de kandidaatlijst staan dan toegekend kunnen worden. Gezien de grote variatie aan ensembles en problematiek, is hiervoor geen eenduidig beoordelingssysteem aan te dragen. De keuze voor de te behandelen casussen zal door het kernteam plaatsvinden op basis van een afweging van de volgende aspecten:

- urgentie
- staat van onderhoud
- gaafheid/compleetheid van ensemble
- voortraject
- medewerking eigenaar
- maatschappelijk belang
- complexiteit van de casus

Bij het kiezen van de casussen voor ErfgoedLAB luidt ons advies om een mix te maken tussen casussen van type A (compact) en B (complex). De leercurve van het ErfgoedLAB is gebaat bij zowel de korte sprint in de compactere opgaves als het lang lopende proces van een complexere casus als een landgoed.

Looptijd casus

De looptijd van een casus van type A, is één jaar. Bij de complexere opgaven, casus type B is het advies om aan het einde van het labjaar de casus te evalueren. Als de problematiek nog niet is afgerond en er voldoende commitment is bij de eigenaar, kan de casus mee genomen worden naar het nieuwe lab jaar en worden voorzien van een nieuw werkbudget.

Kerntaak 2: Het delen van kennis en ervaring met het werkveld.

Ateliers

De ateliers die in 2019 werden georganiseerd, in het kader van het onderzoek naar Erfgoedensembles door het Gelders Genootschap, waren een groot succes. Er is duidelijk behoefte in het werkveld en onder eigenaren van erfgoed om ervaringen uit te wisselen. Vanuit deze behoefte en vanuit de doelstelling om kennis te delen en initiatiefnemers bij elkaar te brengen, is het advies dat het ErfgoedLAB jaarlijks een atelier organiseert.

Tijdens het atelier wordt een overkoepelend thema behandeld. Deze thema's worden gekozen uit het oogpunt een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van nieuwe ideeën ten aanzien van een duurzame invulling van erfgoedensembles. Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan het thema coöperatief wonen, collectief eigenaarschap met een maatschappelijke invulling of het model van het kleinschalige landschap.

Tijdens de ateliers is tevens ruimte om vraag en aanbod van initiatiefnemers en eigenaren bij elkaar te brengen. Middels korte presentaties en een netwerkborrel na afloop.

Om het kennisplatform te vergroten en samenwerkingen te versterken is tijdens het pilotjaar van het ErfgoedLAB voor dit onderdeel contact gelegd met Coöperatie Erfgoed Limburg. Coöperatie Erfgoed Limburg deelt, delen van kennis, als doelstelling met het ErfgoedLAB en staat er positief tegenover om de ateliers in gezamenlijkheid te organiseren. Concrete afspraken over takenverdeling en budgettering zijn nog niet gemaakt. De intentie is om tijdens de bijeenkomsten van de coöperatie, in samenspraak met de betrokken vertegenwoordigers van de stichtingen, het thema van de ateliers te bepalen en een werkgroep op te zetten die hier jaarlijks invulling aan geeft. De projectleider van het ErfgoedLAB neemt plaats in deze werkgroep en bewaakt het werkbudget dat vanuit het Lab hiervoor beschikbaar wordt gesteld.

Foto atelier tijdens het project Erfgoed ensembles Zuid-Limburg. Bron: uitgave Erfgoed ensembles Zuid-Limburg, Gelders Genootschap.

Kerntaak 3: Het bij elkaar brengen van eigenaren, initiatiefnemers (vraag en aanbod).

Vraag en aanbod erfgoed

Tijdens gesprekken met gemeenten en erfgoedexperts gedurende het pilotjaar, kwam naar voren dat er grote behoefte is aan initiatieven die vraag en aanbod van monumentaal erfgoed met elkaar verbinden. Er worden momenteel in Limburg verschillende onderzoeken uitgevoerd naar toe te passen instrumenten op dit gebied. De gemeente Beekdaelen heeft het Gelders Genootschap opdracht gegeven om onder andere het leegstandsregister te updaten en herbestemmingsmarkten te organiseren. De gemeenten in Parkstad hebben bureau Viastory gevraagd een canon te ontwikkelen die leegstaand erfgoed onder de aandacht brengt bij potentiële ontwikkelaars.

Uit de reflectie van deze erfgoeddeskundigen kwam naar voren dat de opgave om vraag en aanbod bij elkaar te brengen een veelomvattend traject is. Naast het in kaart brengen van de status van het erfgoed, moet intensief gebruik worden gemaakt van communicatie en netwerkkanalen. We concluderen hieruit dat het opzetten van een initiatief waar vraag en aanbod van de gehele provincie in wordt opgenomen, te ambitieus is om binnen de huidige middelen toegevoegd te worden aan de doelstelling van het ErfgoedLAB.

Het ErfgoedLAB kan echter binnen de huidige opgave, als zijnde kennisplatform, wel degelijk een rol van betekenis spelen in het vraag en aanbod vraagstuk:

Bemiddeling bij casussen

Bij een casusbehandeling binnen het ErfgoedLAB, kunnen bij (dreigende) leegstand verschillende instrumenten worden ingezet om het ensemble onder de aandacht te brengen bij potentiële initiatiefnemers. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een monumentenpaspoort, een opendag of bemiddeling.

Draagvlak bij gemeenten

Het ErfgoedLAB geeft ensembles in de Provincie Limburg een gezicht. Het LAB draagt kennis uit over het belang en de kracht van ensembles voor cultuur, landschap en economie. Het ondersteunt hiermee onder andere gemeentelijk erfgoedbeleid en kan een positieve

bijdrage leveren aan het vergroten van het bestuurlijk draagvlak voor het behoud van erfgoed. Door erfgoedensembles onder de aandacht te brengen van gemeentelijke besturen stimuleert het ErfgoedLAB gemeenten om instrumenten in te zetten om vraag en aanbod bij elkaar te brengen.

Verbinden tijdens atelier

Jaarlijks organiseert het ErfgoedLAB een atelier, een fysieke vorm van het kennisplatform. Tijdens deze bijeenkomst ontmoeten eigenaren, experts en initiatiefnemers elkaar. Een voedingsbodem om ensembles die door onze erfgoedpartners in kaart gebracht zijn onder de aandacht te brengen. Bijvoorbeeld via speeddates, korte presentaties en/of een vraag en aanbod bord.

4.4 Budget

Wij adviseren aan de hand van de bevindingen van het pilot jaar om de financiële structuur van het ErfgoedLAB als volgt op te bouwen:

jaarlijks een vast budget voor;

- Een urenvergoeding voor de externe projectleider (excl. de casus begeleiding).
- Een werkbudget voor het organiseren van een atelier.
- Een werkbudget voor de externe communicatie.
- Een werkbudget voor de casusbehandelingen. Voor de verdeling hiervan kan onderscheid gemaakt worden tussen twee soorten casussen zoals eerder beschreven in paragraaf 3.4; A. casus met concrete en begrensde vraagstelling en of problematiek of B. casus met complexiteit in omvang en problematiek.

Het werkbudget per casus is opgebouwd uit de vergoeding voor de casusmanager, het budget voor het inhuren van expertise en evenement/presentatie kosten.

Rechts: Foto van locatie bezoek tijdens de expertteam bijeenkomst casus Huberdenhof in Well.

5. Conclusie en aanbevelingen

5.1 Conclusie methodiek

Tijdens het pilotjaar heeft bureau Vullings de Moor ervaren dat een ErfgoedLAB op verschillende niveaus een meerwaarde vormt voor het erfgoedveld van Limburg. We vatten deze samen in vijf aspecten:

1. De multidisciplinaire expertise aanpak versnelt het proces tot (her)bestemming.

Tijdens de behandeling van twee casussen in het pilotjaar hebben we ervaren dat de ‘levend lab’ aanpak het (her)bestemmingsproces kan versnellen. Het overleg van adviseurs vanuit verschillende vakgebieden en betrokkenen, resulteert binnen een beperkt tijdsbestek in nieuwe invalshoeken en het herstel van eventueel verstoorte relaties. Hierbij hebben we geconcludeerd dat de voorwaarde voor het succes van deze aanpak is dat alle betrokken partijen medewerking verlenen aan het proces.

2. Het ErfgoedLAB vormt een kennisbank voor innovatie en instrumenten.

Tijdens de gesprekken met erfgoedpartners en experts uit de provincie Limburg, maar zeker ook gedurende het proces van casusbegeleiding, kwam duidelijk naar voren dat veel ensembles en eigenaren tegen dezelfde vraagstukken ten aanzien van het behoud van erfgoed aanlopen:

Hoe zorg ik dat de molenbiotoop beschermd wordt? Wat zijn de voordelen van het oprichten van een stichting? Welke subsidies kunnen worden gecombineerd? Hoe betrek ik omwonenden bij de herbestemming? Hoe betrek ik het groene component van mijn ensemble in de exploitatie?

Tijdens de casusbehandelingen worden vragen beantwoord en de krachten van experts gebundeld om tot innovaties te komen op het gebied van erfgoed behoud.

De resultaten van de gekozen instrumenten nemen de experts mee naar een volgende casus, zowel binnen het ErfgoedLAB als binnen de opgaven die zij als zelfstandige professional behandelen. Zo groeit de ‘kennisbank’ van het ErfgoedLAB en deelt het LAB deze kennis met het Limburgse werkveld.

Daarnaast biedt het jaarlijkse atelier de kans om opgedane kennis te presenteren aan een breed geïnteresseerd publiek.

3. De onafhankelijke positie heeft een verbindend vermogen.

Tijdens het pilotjaar hebben we ervaren dat de onafhankelijke positie van het ErfgoedLAB het maken van verbindingen bevordert. Dit zowel binnen de casus behandelingen als binnen het Limburgse erfgoedveld.

A. Het ErfgoedLAB treedt op als vertegenwoordiger van het erfgoed:

het centraal stellen van de opgave aan het erfgoed, maakt het leggen van bruggen tussen betrokken partijen als de gemeente, waterschap en of omwonenden, makkelijker. De projectleider werkt niet in opdracht van de eigenaar. De projectleider en/of casusmanager vertegenwoordigt in het gesprek namelijk het erfgoedensemble zonder een eigen belang. Hij of zij is hierdoor instaat de belangen van alle betrokken partijen bij het ensemble te verbinden en zo mogelijk verstoorte relaties te herstellen.

Deze belangeloze positie maakt het ook mogelijk om de ensemblegedachte tijdens het gesprek te blijven vertegenwoordigen. De projectleider en casusmanager kunnen los van gewenste ontwikkeling(en) attenderen op de samenhang op vier schaalniveaus zoals deze ook staan omschreven in de werkwijzer van ‘Erfgoedensembles in Zuid-Limburg’ opgesteld door het Gelders Genootschap. Hiermee kunnen ze duurzame verbindingen leggen tussen eigenaar, ontwikkeling, beleid en landschap.

B. De Provincie kan aanschuiven als gelijkwaardige gesprekspartner:

tijdens de casusbehandelingen van het pilot jaar is tevens gebleken dat de inzet van een externe projectleider (tevens casusmanager tijdens het pilotjaar) het mogelijk maakt voor de Provincie om tijdens de expert meetings als gelijkwaardige gesprekspartner aan te schuiven en mee te denken. Hiermee wordt voorkomen dat de input van de adviseur van de Provincie verkeerde verwachtingen schept in de voortgang van het proces en/of medewerking aan de beleidsmatige zijde van de herbestemming en/of subsidietoekenning.

C. Het ErfgoedLAB legt verbindingen tussen bestaande erfgoedpartners:

op het gebied van erfgoed zijn er landelijk en in de provincie Limburg een aantal bestaande organisaties en netwerken. Tijdens het pilotjaar is contact gelegd met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), de Erfgoed Coöperatie Limburg (CEL) en het Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie (SAM). De gezamenlijke doelstelling is besproken en er kan worden geconcludeerd dat het ErfgoedLAB als instrument de verbinding legt tussen de praktijk, de erfgoedkennis en beleidstoepassing van deze organisaties.

4. Het ErfgoedLAB creëert draagvlak voor vraag en aanbod erfgoed.

Het ErfgoedLAB draagt als kennisplatform bij aan het vraag en aanbod vraagstuk op het gebied van erfgoed door:

A. Bemiddeling bij casussen: bij een casusbehandeling binnen het ErfgoedLAB, kunnen bij (dreigende) leegstand verschillende instrumenten worden ingezet om het ensemble onder de aandacht te brengen bij potentiële initiatiefnemers. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een monumentenpaspoort, een open dag of bemiddeling.

B. Verbinden tijdens het atelier: jaarlijks organiseert het ErfgoedLAB een atelier, een fysieke vorm van het kennisplatform. Tijdens deze bijeenkomst ontmoeten eigenaren, experts en initiatiefnemers elkaar. Een voedingsbodem om ensembles die door onze erfgoedpartners in kaart gebracht zijn onder de aandacht te brengen. Middels bijvoorbeeld speeddates, korte presentaties en/of een vraag en aanbod bord.

5. Het ErfgoedLAB biedt ondersteuning aan gemeenten.

Het ErfgoedLAB geeft ensembles in de provincie een gezicht. Het ErfgoedLAB draagt kennis uit over het belang en de kracht van ensembles voor cultuur, landschap en economie. Het ondersteunt hiermee het gemeentelijk erfgoedbeleid en kan hiermee een positieve bijdrage leveren aan het vergroten van het bestuurlijk draagvlak voor behoud van erfgoed. Door

erfgoedensembles onder de aandacht te brengen van gemeentelijke besturen stimuleert het ErfgoedLAB gemeenten om instrumenten in te zetten om vraag en aanbod bij elkaar te brengen.

We kunnen na het pilotjaar van het ErfgoedLAB dan ook concluderen dat de voortzetting van het ErfgoedLAB wenselijk is. De interventie draagt zowel bij aan het voortbestaan en de versterking van erfgoedensembles als de kennis hierover in het Limburgse erfgoedveld.

5.2 Corona

Gedurende het pilotjaar werden we geconfronteerd met de Corona-pandemie en de bijbehorende maatregelen. De aanpak van het LAB heeft zich gedurende het pilotjaar een aantal keer moeten aanpassen aan de mate van de opgelegde beperkingen. Helaas heeft dit in het voorjaar van 2020 gezorgd voor vertraging in de uitvoering van het project, gezien de geplande expertbijeenkomsten op dat moment niet konden plaatsvinden. Maar met de opgedane ervaringen uit het pilotjaar 2020 kunnen we concluderen dat de coronamaatregelen de voortgang van het ErfgoedLAB niet te hoeven te hinderen. Digitaal zijn er voldoende alternatieven voor fysieke bijeenkomsten.

Uiteraard verdient een fysieke bijeenkomst van het expertteam binnen de casusbehandeling de voorkeur.

Tijdens de perioden van beperking hebben we de volgende werkwijzen gehanteerd:

Bij de gedeeltelijke lockdown:

- locatie bezoeken buiten in de vorm van een wandeling met een beperkt aantal experts.
- live overleggen in kleinere groepen over deelonderwerpen op gepaste afstand.

Bij de totale lockdown:

- digitale overlegmomenten via teams, zoom of andere vergaderplatforms, waarbij documenten gedeeld worden en er waar nodig in kleinere teams in backrooms wordt gediscussieerd.
- locatiebezoeken buiten en/of binnen op eigen gelegenheid, waarna de ondervindingen online worden besproken.

Het ErfgoedLAB heeft tijdens het pilotjaar geen atelier georganiseerd, maar de vele webinars die het afgelopen jaar hebben plaatsgevonden hebben uitgewezen dat ook bij beperkende maatregelen het mogelijk is om kennis te delen met een breder publiek. Als voorbeeld geven we hier de seminars die door de Erfgoedacademie in 2020 gegeven zijn ten aanzien van erfgoedparticipatie (een uitwerking van het Faroverdrag).

Tijdens een gedeeltelijke lockdown kunnen bijeenkomsten buiten worden georganiseerd met kleine groepen waarbij een afstand van 1,5 meter wordt aangehouden.

Foto boven: van bijeenkomst van het Erfgoedparticipatielab van de Erfgoedacademie in het park van kasteel Amstenrade.
Foto onder: Expert bijeenkomst casus Huberdenhof in Well.

5.3 Aanbevelingen

Gezien de positieve ervaring van zowel de eigenaren van de behandelde casussen, de betrokken experts en erfgoedorganisaties in Limburg tijdens het pilotjaar, luidt ons advies: Geef een vervolg aan het ErfgoedLAB voor de periode van 2021-2023.

Voor de voortzetting van het ErfgoedLAB Limburg bevelen wij aan:

Ten aanzien van de organisatie:

- Stel een externe projectleider aan.

Ten aanzien van de casusbehandelingen:

- Zoek voor de keuze van casussen de samenwerking op met de Limburgse erfgoedpartners; Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie en Coöperatie Erfgoed Limburg.
- Kies voor de casussen voor deelname op uitnodiging.
- Kies vanuit het budget voor kwaliteit in plaats van kwantiteit bij het bepalen van het aantal casussen. Zorg hierbij voor een balans tussen helder omkaderde casussen en complexere opgaven.
- Laat de casussen met een grote complexiteit in omvang of problematiek minstens twee jaar lopen.

Ten aanzien van het delen van kennis:

- Neem in het budget een werkbudget op voor overkoepelend onderzoek. Leg bij overkoepelende vraagstukken de verbinding met Limburgse erfgoedpartners en landelijke initiatieven.
- Organiseer jaarlijks een atelier voor het Limburgse erfgoedveld.
- Ondersteun erfgoedambtenaren van gemeenten middels kennis in het vergroten van draagvlak binnen hun organisatie.
- Stel een extern communicatieplan op; ontwerp een logo, realiseer een eenvoudige webpagina (als onderdeel van Limburg.nl), deel ontwikkelingen via sociale media en verstuur periodiek een nieuwsbrief.

Ten aanzien van vraag en aanbod:

Bij een hoge ambitie op het gebied van vraag en aanbod op het gebied van erfgoed voor de Provincie Limburg, adviseren wij een aanvullende opdracht te verstrekken.

Bijlagen

Bijlage 1: Instrumentenkoffer ErfgoedLAB

In het onderzoek 'Erfgoedensembles in Zuid-Limburg' van het Gelders genootschap in opdracht van de provincie staat een werkwijzer om te helpen het juiste instrument te kiezen om van leegstand tot herbestemming te komen. Deze werkwijzer is de leidraad voor de werkwijze van het ErfgoedLAB. Het onderschrijft het belang om iedere casus op vier schaalniveaus te aanschouwen: 1 gebouwen, 2 erfgoedensembles, 3 landschappelijke zone en 4 regio. Zo waarborgen we dat we niet uit het oog verliezen dat de individuele casus en het belang van het behoud hiervan onderdeel is van een bredere doelstelling.

Het onderzoek van Elyze Storms-Smeets uit 2019 biedt tevens een instrumentenkoffer. Hieronder hebben wij een aantal van deze instrumenten samengevat en aangevuld met ervaringen uit het pilotjaar, om zo een indicatie te geven van de mogelijke werkwijzen die toegepast kunnen worden binnen de casussen van het ErfgoedLAB. Echter moeten deze gezien worden als inspiratie, want zoals Storms ook in het rapport schrijft; 'Het herbestemmingsproces is complex en blijft maatwerk en mensenwerk. Combineer instrumenten, bedenk samen met andere stakeholders nieuwe instrumenten, wees creatief!'

A. Inventarisatie

Het in kaart brengen van de achterliggende problematiek die duurzaam behoud van het ensemble belemmerd. Mogelijke belemmeringen kunnen zijn:

- * Gecompliceerde eigendomssituatie; verdeeldheid gronden/onderdelen, erfpacht, verhuur met huurrecht, verdeeldheid bij eigenaren, vruchtgebruik/pacht (vb vereniging).
- * Verstoorde relatie met omwonenden: openstelling, identiteit, overlast (vandalisme), weinig draagvlak.
- * Beperkingen van het bestemmingsplan.
- * Hoge kosten (achterstallig) onderhoud.
- * Mate van monumentale waarde.
- * Ongeschiktheid bebouwing voor de hedendaagse of nieuwe functie.

B. Onderzoeken

Het laten uitvoeren van onderzoeken om de vraagstelling of problematiek verder mee toe te spitsen. Te denken valt o.a. aan; energiescan, bouwhistorische verkenning/opname of een inspectierapport monumentenwacht.

C. Coaching

Het begeleiden van de eigenaar bij het creëren van een nulpunt/overzicht om van daaruit samen keuzes te maken om de casus weer op gang te brengen. Het tijdelijk bij staan van een eigenaar in complexe materie kan ervoor zorgen dat hernieuwde energie ontstaat om zelfstandig de casus op te pakken. Hierbij zou ook gebruik gemaakt kunnen worden van het inzetten op kleine haalbare doelen om binnen een beperkt tijdsbestek de betrokkenen een positief impuls te geven, waaruit nieuwe energie voor de voortgang van het grotere geheel voortvloeit.

D. Experttafel

Het organiseren van een experttafel waarin de problematiek letterlijk op tafel wordt gelegd om de casus mee open te breken en/of tot een vernieuwd inzicht te komen. De schetsschuit methode zou hierbij kunnen worden toegepast, ook een herbestemmingsspel zou hierbij een mogelijk instrument kunnen zijn.

E. Participatie

Het opstarten van een participatietraject ten aanzien van het ensemble. Deze kan gericht zijn op onder andere; nabuurschap, vrijwilligers, draagvlak, bewustwording, crowdfunding.

F. Herbestemmingsconcept / visie

Middels een expertteam adviseren in kansrijke en duurzame concepten voor het ensemble of een deel hiervan. Hierbij kunnen de volgende aspecten onder andere aan bod komen: bedreigingen en kansen van omgeving en markt, exploitatiebegrotingen, overdracht aan volgende generatie, creëren van een sterk merk, nieuwe functies en mogelijke samenwerkingsverbanden. Dit onderdeel kan mogelijk gecombineerd worden met een aanvraag voor een herbestemmingsonderzoek bij het Rijksdienst Cultureel Erfgoed.

G. Onderhoudsplan en subsidies

Het opstellen van een onderhoudsplan (voor bebouwing, groen en landschappelijke elementen) met begroting voor de nodige werkzaamheden. Onderzoek naar hoe deze kosten kunnen worden gefinancierd en mogelijk in aanmerking komen voor gemeentelijk, provinciaal, Rijks- of Europese subsidies. Hierbij komen mogelijk het opstellen van inspectierapporten, vergunningsstukken, en bouwhistorische rapportages aan bod.

H. Juridisch, fiscaal

Advies ten aanzien van de rechtsvorm en belastingen. De natuurschoonwet is hier onderdeel van.

I. Mediation

Het bemiddelen bij verstoorde relaties tussen bijvoorbeeld burens, eigenaren en/of gemeente.

J. Bemiddeling verkoop

Het opstellen van een monumentenpaspoort of brochure om de verkoop van leegstaande ensembles te bespoedigen. Het inzetten van een adviseur om te bemiddelen tussen initiatiefnemers en eigenaar.

Tijdens het pilotjaar deed zich bij een van de casussen de vraag voor; wat is de begrenzing van wat het ErfgoedLAB kan bieden om de problematiek rond een ensemble te versnellen? Aangezien de kracht van het 'levend lab' is, dat het proces bij aanvang niet vast staat en de samenwerking van expertise kan leiden tot nieuwe inzichten, is het lastig om hier antwoord op te geven. We willen echter als vuistregel het volgende meegeven: 'Het ErfgoedLAB is geen probleemeigenaar.' en: 'De eigenaar is de sleutel tot succes.'

Bijlage 2: Betrokken experts bij casussen in pilotjaar

Expertteam Huberdenhof Well

Gerard Maassen - Initiatiefnemer 1

Wim Boers - Initiatiefnemer 2

Frank Verkooijen - Adviseur leisure, Leisure Brains

Maikel Niël - Bouwhistoricus

Paul Teunissen - adviseur Waterveiligheid, Bureau Infra

Natascha Bakker - Gemeente Bergen

Omayra Mingels - architect SatijnPLUS

Janos Boros - Gelders genootschap

Anita Janssen - Provincie Limburg

Chantal Schillings - Provincie Limburg

Lotte de Moor - Casusmanager

Expertteam Landgoed Amstenrade

Gravin Leila van Lidth de Jeude - eigenaresse

Amstenrade

Ingrid Beckers - architect, Bureau Beckers

Jo Aelmans en Jeroen van den Hout - rentmeesters,

Aelmans

Barry Kerckhofs - landschapsarchitect, Bureau

Verbeek

Luc Wassen - strateeg, Viastory

Olaf Bertholet - adviseur hospitality

Annemie van Thoor - gemeente Beekdaelen

Anita Janssen en Chantal Schillings - Provincie Limburg

Lotte de Moor - Casusmanager

Betrokken adviseurs Landgoed Amstenrade:

Ellen te Boekhorst - Waterschap Limburg

Louis Cordewener - constructeur

Bureau Themu - rioolinspectie

Lorna Cruickshanks - Erfgoed participatielab, Erfgoed

Academie

Angelina Valleau - Rijksdienst Cultureel Erfgoed

Colofon

Opgesteld door Lotte de Moor,

Vullings de Moor architecten.

Begeleid door Paul Schokker en Anita Janssen,
Provincie Limburg.

Datum

februari 2021

Met dank aan

Eigenaren van hoeve Huberdenhof, Landgoed
Amstenrade en Kasteel Neubourg.

Deelnemers aan de casusteams en overige experts
waarmee wij hebben gesproken.

De gemeenten Gulpen-Wittem, Beekdaelen en Bergen.

ErfgoedLab Brabant en Erfgoed Expert Team Utrecht.

Coöperatie Erfgoed Limburg en het Steunpunt

Monumentenzorg en Archeologie (SAM).

Participatielab van de Erfgoedacademie.

Elyze Storms van het Gelders genootschap.

Fotografie

Johannes Timmermans fotografie.

Vullings de Moor architecten.

In opdracht van

provincie limburg

